

Якуб Колас

КАЛЯДЫ

Якуб Колас

КАЛЯДЫ

Урывак з паэмы «Новая зямля»

Мінск
Выдавецкі дом «Звезда»
2023

УДК 821.161.3-93
ББК 84(4Бєи)-5
К60

Мастак
Ліяна Жванія

Для дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту

ISBN 978-985-575-494-8

© Жванія Л. Р., ілюстрацыі, 2023
© Афармленне. РВУ «Выдавецкі дом
«Звязда», 2023

Прышлі піліпаўкі¹, Мікола²,
Дзянькі праходзяць больш вясёла,
Бо хоць зіма і крэпіць дужа
І хоць бушуе яе сцюжа,
Бы тое дзікае ігрышча,
І вецер жудасна засвішча,
Як на дудзе ці на кларнеце
На нейкім злыдневым банкеце, —
Ды ўсё ж святлеюць даляў вочкі
І іх бялюткія сарочкі.
Ёсць хараство і ў гэтых зімах
І ў мёртва-белых тых кілімах³,

¹ Піліпаўка — пост перад Раствам Хрыстовым.

² Мікола — дзень Святога Мікалая (19 снежня).

³ Кілім — тканы гладкі дыван ручной працы.

Што віснуць-ззяюць хрустальмі
Над занямельмі лясамі,
Калі ў агністым мароз троне,
Ў крывава-багравай заслоне
Над светам рукі ціха ўздыме
І зачаруе, ўсё абніме;
А як усходзіцца завяя
І вецер з снегам задурэе
Ды затрасецца віхрам белым!..
Эх, колькі волі ў руху смелым!
— Гуляй, зіма, твая часіна!
Ды скоро будзе палавіна,
А там цяплом табе павее;
А ўдзень і сонейка прыгрэе! —
Паддасць, бывала, дзядзька руху,
Пачуўшы холад-завіруху.
Ад гэтых слоў лягчэй на сэрцы,
Бо ўсё ж маркотны вы, каберцы⁴

⁴ Каберац — дыванок.

Зімы халоднай і мярцвячай,
І ласкі хочацца гарачай,
Вясны душа твая жадае,
І ў сэрцы радасць расцвітае
Ад аднае ўжо толькі думкі,
Што гэта зімка збярэ клумкі
І пойдзе-знікне на паўгода,
І зноў ажывіцца прырода.

Хлапцам прыелася вучэба:
Цяпер калядак чакаць трэба,
І думка іх не тым занята,
Ўсё болей ходзіць каля свята.
І міла гэта іх чаканне!
Адзнакі блізкіх зімніх святак —
Гарыць салома каля хатак.
Пажар вясёлы ў час світання!

— А што там свеціцца, нябожа?
Няўжо гарыць хто, не дай божа?
— Не, не пажар: то — сцяг калядны,
Япрук там смаліцца дзесь ладны,
Свой крок апошні замыкае:
Япручча доля ўжо такая.

І кожны дворык, кожна хата,
Хоць і жыве не так багата,
Але Калядаў у адзнаку
Заколе хоць бы падсвінаку
І дворык свой ці прыгумень⁵
Асвеціць раніцай ці ўдзень,
Бо хто ж, скажыце, хто не ласы
На тое сальца і кілбасы?
Другі Каляд не дачакае,
Цішком свяжынкi паспытае,

⁵ Прыгумень (*дыял.*) — прыгуменне, месца каля гумна.

Liana Zhvaniya

А ўжо на свята — што казаці? —
Паходзіць так каля свінчаці,
Што ўжо на ночку разоў дзесяць
Табе жывот закуралесіць.
І гэта, братцы, не загана!
Даўно, не знаю кім, казана:
«Калі заколеш япрука ты,
Ды не пабегаеш за хаты,
То гэта — гонар невялікі,
Гэта вяселле без музыкі,
Як кажа мудрасць чалавеча».
Але зірнём мы на Парэчча,
Чым там у лесе жыве хата,
Як там рыхтуюцца да свята
І як калядкі сустракаюць.
Навуку хлопцы прыпыняюць,

У іх — развязаныя рукі:
Да «правадоў»⁶ няма навукі.
Дарэктар з радасці спявае,
Дадому едзе, спачывае,
І летні збор цяжэрнай працы,
Хлябоў высокі торп-палацы⁷,
Праслухаў цэпаў голас ёмкі,
І дзе быў торп — там стог саломкі,
А цэп замоўк, хоць не навекі,
І зерне ссыпалі ў засекі.

Антось таксама цяпер вольны,
Яму — бы празнічак прастольны⁸:
Сюд-туд, глядзіш — ён ухадзіўся,
Ці з'еў ці не — на луг пашыўся;

⁶ «Правады» — апошні дзень свята.

⁷ Торп — сцірта.

⁸ Празнічак прастольны — дзень вялікага царкоўнага свята, калі забаранялася працаваць.

Цягнуў луг дзядзьку, ім валодаў.
Сябра майстэрства і паходаў,
Сякерку, вострую падругу,
Засуне спрытна за папругу.
І Костусь з дзядзькам, як вядома;
Хіба ты ўседзіш цяпер дома?
А з дзядзькам пойдзеш — так цікава!
Яны йдуць бойка і рухава,
Бо зімны холад падганяе.
Любота, братцы! снег лятае,
Ды так спакойна, так ціхутка!
Куды ні глянь — усё бялютка.
А тыя лёгкія пушынкi,
Здальнейшых ручак кружавінкі⁹,
Сухіх чаротаў чуць крануцца,
То так жа любя засмяюцца,
То ціха-ціха загамоняць,
То штось шушукнуць, то зазвоняць.

⁹ Кружавінкі (дыял.) — карункі.

А там, між лесам і табою,
Сам Бог паводзіць барадою:
Трасецца сетачка сняжынак,
Як смех прыгожанькіх дзяўчынак,
Што звоніць песняй маладою.

Антось на рэчцы прыпыніўся:
Тут першы загарад¹⁰ таіўся
Пад гэтым снегам і пад лёдам
З адным-аднюткам толькіходам,
І той бучом¹¹ быў перахвачан —
Яшчэ увосень час тут страчан,
Палонка лёдам моцна скута,
Ды працы тут адна мінута.
Палонку дзядзька прасякае,
А Костусь, радасны, чакае,
І зорыць пільна ён вачыма,
Калі той бучык дзядзька ўзніме.
А дзядзька — о, ён акуратны!
Работнік дзядзька наш выдатны:
Ва ўсім парадак і лад любіць
І часу дарма ён не губіць!

¹⁰ Загарад — месца на рацэ, перагароджанае нератам.

¹¹ Буч — традыцыйная беларуская рыбалоўная прылада, зробленая з прутаў альбо драніц.

Прасек палонку, крыгу вынуў,
Тады на бучык вока кінуў,
Бярэ за палку, падымае
І буч на бераг выкідае.
І дзядзькаў твар крыху святлее —
Была слабая тут надзея;
А вось глядзі, там штось шалпоча, —
Відаць, іх доля не сіроча!
І буч кулём угору ставяць
І часу доўга тут не бавяць.
Развязан куль. Тут гоман, смех,
І рыбу вытраслі на снег.
Акуньчык спрытна страпянуўся,
Мянёк-завала¹² ўзварухнуўся,
Яшчэ мянёк ды пара плотак.
Ну вось табе і заробтак!

¹² Завала — тут: увалень.

А там яшчэ ёсць загародкі...

Не дармы, не, іх пераходкі!

Ідуць дадому, разважаюць,

Чаго на святы накупляюць, —

Антось часамі, як дзіця.
Тым часам заўтра і Куцця¹³.
Міхал — ужо нейк вайшло ў моду —
Ў Нясвіж прад святамі штогоду
Вазіў для замкавых паноў
Грыбы, і рыбу, і зайцоў.

Куцця. Марозна. Хмурнавата.
Сняжок падкідвае заўзята;
Снег на Куццю — грыбы на лета,
Такая матчына прымета,
А сцежкі чорны — ягад многа;
Ну і за гэта хвала Богу.
Абегаў Ўладзя раўчавіну,
І клін, і пасечку, лагчыну.

¹³ Куцця — апошні дзень перад Калядамі (24 снежня). Гэтак жа называецца і страва з ячных круп, якая падаецца на святочны стол у гэты дзень.

Па жменьцы ў снег аўса стаўляе —
Зайцоў ён гэтым прывабляе,
Каб праз акенечка з каморы,
Калі прынадзіцца каторы
У ночку цёмную хадзіць,
Навесці стрэльбу і забіць,
Бо тут зайцоў было даволі.
І дроў на свята накалолі,
Трасянкi загадзя натрэслі,
Сянца пахучага прынеслі:
Куцці гаршчок ужо ў калена
Стаяў на лаве, чакаў сена,
І вось цяпер гаршчок з куццёю,
Як цар даўнейшаю парою,
Ў пачэсны кут, на свой прастол,
Стаўляўся з гонарам за стол
На гэта сена пад багамі,
Ўладар над хлебам і блінамі,

Lidna Žhvaniga

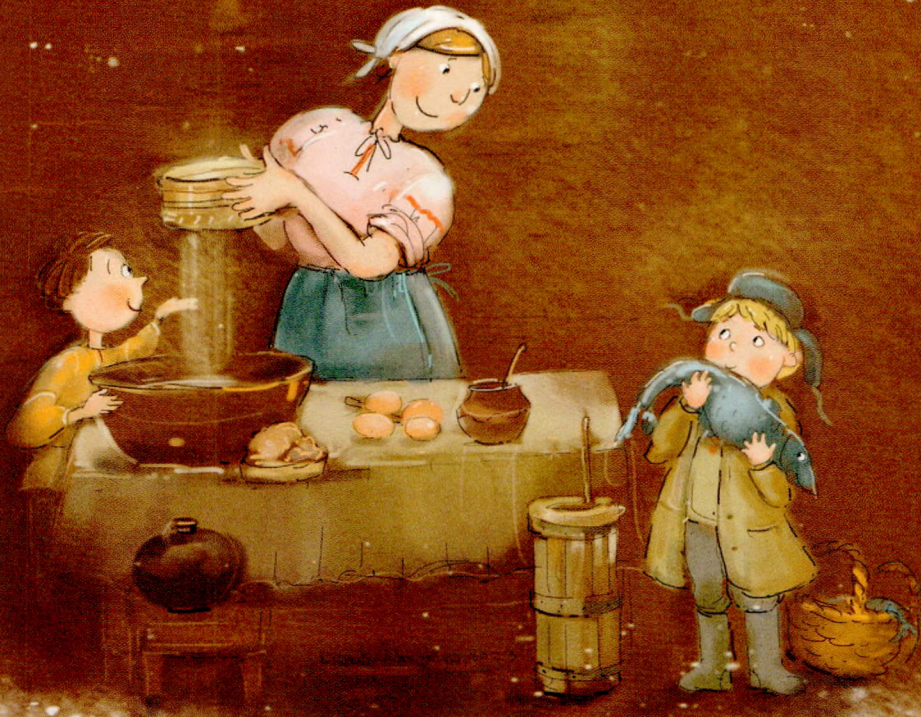
Бо ён у гэты дзень — персона!
Яго вянчаў абрус-карона:
Гаршчок агорнуты пашанай,
Хоць ён фаміліі глінянай.

Якія ж матчыны намеры
Наконт куцці, наконт вячэры?

Ох, гэта дзецям значь цікава,
Калі якая будзе страва,
Ў якім ліку, ў якім парадку?
Што на канцы і што ўпачатку?
А ў маткі ўсё абмеркавана
І ўсё прадумана ад рана.
Там, на гары, пад шчытам дзе-та,
Быў мак павешан яшчэ з лета —
Цяпер у цёрле ён пацёрты.
У патайным куце каморы,
Як смерць Кашчэя, пад запоры
Мядок быў хітра дзесь запёрты, —
Цяпер яго насталі часы,
Бо ён патрэбен для закрасы¹⁴,
І што кісель той без сыты¹⁵
У вечарок гэты святы?

¹⁴ Закраса — тое, што дадаюць да ежы для паляпшэння яе смаку.

¹⁵ Сыта — напой на аснове мёду.

Маўчком Антошь часінай шэрай
У ельнячок шмыгнуў з сякерай:
Ці ж ён звярэдзіцца, сагрэшыць,
Калі малых дзяцей пацешыць

Liana Arriaga

І іх ялінкай пад куццю
Хоць раз забавіць у жыццю,
Калі забавіць толькі зможа?
Ялінка ў хаце так прыгожа!
І колькі радасці і ўцехі!
На ёй валоскія арэхі,
А з пазалочанай паперкі
Глядзяць панадныя цукеркі;
І больш на ёй няма нічога,
Ды хіба ж дзецям трэба многа?
Даволі з іх і той прынады —
Яны давольны, яны рады.

У хаце добры лад і згода,
Як патрабуе і прыгода,
Паважнасць вечара святога —
Не ўчуеш слова ты благога,

І ўсе прыбралісь і памылісь,
Міхал з Антосем падгалілісь
І парасчэсвалі чупрыны.
— Ну, засцілайце стол, мужчыны!
І стол той гуртам прыбіраюць,
Настольнік белы падымаюць,
На стол растрэсваюць мурог —
На сене колісь быў Сын Бог —
І роўным пластам расцілаюць,
Сянцо абрусам закрываюць.
За стол садзяцца ўсе ў парадку
І прад сабой кладуць аладку,
Відэльцы, лыжкі разбіраюць
І стравы першае чакаюць.
— Ты, брат, глядзі не ашукайся:
Не надта зразу накідайся,
Бо потым шчыра пашкадуеш,
Калі жылот свой напіцуеш:

Чым дальш — смачнейшыя патравы,
І многа іх, і ўсе цікавы;
Я знаю хітрасць гэту ўсю, —
Алесь гаворыць Кастусю.

Міхал бутэльку адтыкае,
Бо ўжо закуска тут чакае:
Стаяць, як горкі, скавародкі,
Тут акунькі, мянькі і плоткі,
Ды так падсмажаны, што любя —
Сама да іх імкнецца губа.
Гарэлка, радасць-весьялуха,
Прыемна булькае для вуха
І гэтак вочы прыцягае,
Ну як каханка маладая!
— Ну, што ж, Антось, здароў будзь, браце!
Няхай дае Бог лад у хаце,

Дабра, прыбытку прыспарае,
Каб у хляве ды ўсё пладзілась,
Каб жыта ў полі каласілась,
Няхай раяцца добра пчылы
І самі будзем мы вясёлы;
За год дай божа дачакаць
Здаровым новы год спаткаць.
— Дай божа! — дзядзька адазваўся
І сам з прамовай зварачаўся,
П'ючы цяпер да гаспадыні, —
Падатак кожнай дай часіне,
На ўсё гатовы ў кожным часе.

І вось вячэра зачалася!
Спыніцца мушу я на квасе:
Ён колер меў чырванаваты;
Тут быў таран, мянёк пузаты,

Шчупак, лінок, акунь, карась,
Кялбок і ялец, плотка, язь,
Яшчэ засушаныя з лета.
Але не ўсё яшчэ і гэта:
Аздоблен квас быў і грыбамі,
Выключна ўсё баравічкамі;
Цыбуля, перчык, ліст бабковы —
Ну не ўясісь, каб я здаровы!
Пільнуй, — цішком скажу між намі, —
Каб і язык не ўцёк часамі.
За квасам елі верашчаку,
А потым блінчыкі на маку,
А там ламанцы-праснакі¹⁶
З пшанічнай добрае мукі;
А макаў сок такі салодкі!
Ламанцы ў ім ну як калодкі —

¹⁶ Ламанцы — кавалачкі адмыслова выпечаных прэсных ляпёшак.

Так добра макам праняліся,
У рот паложыш — абліжыся.
За прасначкамі йшлі кампоты,
Кісель з мядоваю сытою;
Вячэру скончылі куццёю,
Але ўжо елі без ахвоты,
Абы падатак той аддаць,
Стары звычай ушанаваць.
І после гэтакай вячэры
Жылот выпучваўся без меры,
А з-за стала як уставалі,
То нават трохі і стагналі.

На першы дзень святых калядак
Такі ўжо быў стары парадак —
Збіралі сена са стала,
Кармілі ім каня, вала
І ўсіх жывёлін, хоць па жмені,
А на стале, ў драбнюткім сене

Здавён-даўна вялося й гэта —
Уважна зернетак шукалі
І па тых зернетках гадалі,
Які зародзіць хлеб налета.

Колас, Я.

К60 Каляды : урывак з паэмы «Новая зямля» : для дзяцей сярэд. шк. узросту / Якуб Колас ; маст. Ліяна Жванія. — Мінск : Звязда, 2023. — 32 с. : іл.
ISBN 978-985-575-494-8.

У кнігу ўваходзіць урывак з паэмы Якуба Коласа «Новая зямля», які змяшчае цудоўныя карціны зімовай беларускай прыроды, апісанне традыцыйнага святкавання ў нашай краіне Каляд.

УДК 821.161.3-93

ББК 84(4Бел)-5

Літаратурна-мастацкае выданне

КОЛАС Якуб (Міцкевіч Канстанцін Міхайлавіч)

КАЛЯДЫ

Урывак з паэмы «Новая зямля»

Рэдактар *Н. Г. Шчарбакова*
Мастацкі рэдактар *В. П. Калінін*
Камп'ютарная вёрстка *Д. С. Камейша*
Стылістычны рэдактар *Н. Г. Шчарбакова*

Падпісана да друку 20.09.2023. Фармат 70×90^{1/16}.
Папера афсетная. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 2,34. Ул.-выд. арк. 1,30.
Тыраж 1500 экз. Заказ 1250.

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом «Звязда».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца,
вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў
№ 1/8 ад 02.08.2013.
Вул. Б. Хмяльніцкага, 10а, 220013, г. Мінск,
Рэспубліка Беларусь.

Адкрытае акцыянернае таварыства
«Паліграфкамбінат імя Я. Коласа».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца,
вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў
№ 2/3 ад 10.09.2018.
Вул. Каржанеўскага, 20, 220024, г. Мінск,
Рэспубліка Беларусь.

12+

ISBN 978-985-575-494-8

9 789855 754948

